

Болонський процес

**ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ
ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ ХХІ СТОЛІТТЯ:
КРИТИЧНИЙ ВИМІР**

Віктор САВЕЛЬЄВ

Copyright © 2009

*“Саме сума усіх безпорядків і порушень
рівноваги утворює загальний порядок”.*

(Рене Генон)

Постановка проблеми. Проблемою цієї публікації є виявлення суперечностей між тими викликами, які постали перед вітчизняною вищою школою у ХХІ столітті, і реальними можливостями для їх подолання шляхом активізації інноваційного потенціалу системи вищої освіти з метою досягнення належної конкурентноздатності випускників українських ВНЗ на світовому ринку праці.

Дослідження і публікації, в яких започатковано розв’язання даної проблеми. Різноманітні чинники становлення новітньої парадигми національної освіти, зокрема їх соціологічні аспекти, світові тенденції у її реформуванні, соціально-культурні засади функціонування вищої школи в сучасних умовах, а також нагальні питання, що потребують свого невідкладного розв’язання у зв’язку з впровадженням в Україні Болонських стандартів вищої освіти, висвітлюються у працях В. Андрущенка [1], І. Вакарчука [3; 18], В. Гадяцького [6], М. Головатого [5], В. Захожая [8], І. Зязюна [9], К. Корсака [10, 12], В. Кременя [11], М. Михальченка [12; 18], М. Сиви [16], Г. Щокіна [5, 10] та багатьох інших українських науковців.

Визначення не розроблених раніше складових проблеми. Попри велику кількість публікацій із зазначеної проблематики, ще й досі залишаються далекими від чіткого висвітлення питання полікультурної і крос-культурної складових сучасної вищої освіти, проблеми

подолання формалізації та надмірного адміністрування у впровадженні засад Болонського процесу, створення галузевих стандартів вищої освіти, які б відповідали кращим світовим взірцям. Серед розробників різноманітних підходів до реформування вищої школи в Україні відсутня навіть позірність єдності у ставленні до Болонського процесу на вітчизняних теренах [12]. Більше того, нині точиться гостра полеміка на тему “Яка нам потрібна освіта?” [17]. Нами пропонуються певні шляхи розв’язання низки нагальних проблем, котрі залишаються невирішеними належним чином і продовжують ускладнюватися у царині сучасної вищої освіти.

Метою статті є соціологічний аналіз викликів, які постали у новому столітті у сфері вищої освіти України та пошук адекватних відповідей на ці виклики.

Про незаперечну **актуальність** обраної проблеми дослідження переконаливо свідчать численні міжнародні конгреси і конференції, які відбулися в Києві, Дніпропетровську, Одесі протягом 2008/09 навчального року під настановленням МОН України. За підсумками їх роботи опубліковані багатотомні збірники наукових праць, у яких розглядаються найрізноманітніші аспекти сучасного стану та перспектив розвитку вищої освіти України у зв’язку з її інтеграцією до європейського освітнього простору. Ще одним аргументом на

користь своєчасності цієї розвідки є полеміка, розгорнута у першому півріччі 2009 року в пресі та Інтернеті навколо положень, викладених у доповіді Міністра освіти і науки України Івана Вакарчука на підсумковій колегії МОН у грудні 2008 на тему: “Вища освіта в Україні – європейський вимір: становище, проблеми, перспективи” [18].

Логіко-методологічною основою соціологічного аналізу стану і перспектив розвитку вищої освіти в Україні є *принцип*, за яким моделюються фундаментальні засади освітнього процесу. Зауважимо, що ще стародавні філософи порушували питання методологічних принципів, які покладено у підвалини освітньої діяльності, і знаходили відповіді, що не втратили своєї вагомості й донині. Якщо не пам’ятати про це, то знову будемо змушені витратити сили і час на розв’язання вже давно розв’язаних питань й при цьому зовсім не гарантовано, що отримаємо такі самі за своєю значущістю результати. Відтак нагадаємо, що відношення буття як суб’єкта (того, що є) до буття як атрибуту (того, чим воно є), у якому перший є той, хто пізнає, а другий – те, що пізнається, є сутнісною характеристикою процесу пізнання, на якому базується будь-яка освітня та наукова діяльність. Коли людина ставить себе перед самою собою, то розгортається перебіг самопізнання, за котрого вона подвоюється на суб’єкт і об’єкт, утворюючи все ж неподільну єдність. У проекції на освітній процес це означає, що студент у ньому виробляє не лише певні зовнішні продукти (конспекти, самостійні, модульні, курсові, дипломні роботи тощо), а й одночасно формує себе як духовну і високопрофесійну особистість. Самопізнання уможливує реальну оцінку його здібностей, дає змогу позбуватися шкідливих звичок та уникати девіацій. Адже майбутній фахівець повинен не тільки раціонально функціонувати у професійній сфері, але й виробити у собі стійкий спротив згубним пристрастям – наркоманії, алкоголізму, ігromанії, культивуванню егоїзму тощо. Очевидно, що без навичок ефективного самопізнання неможлива як подальша успішна профдіяльність та кар’єрне зростання молодих спеціалістів, так і їхнє щасливе родинне життя, тобто продуктивна соціалізація особистості у будь-якій царині суспільної життєдіяльності.

Ключові слова: *Болонський процес, вища освіта, вища школа, євроінтеграція, інновація, креативність, крос-культурність, полікультурна освіта.*

На початку ХХІ століття значно посилилася тенденція до подальшої спеціалізації освіти. Лавиноподібне збільшення масиву інформації призводить до того, що студент чи молодий науковець не зосереджується на конкретному концентрі науково-професійного знання; йому стає досить важко належним чином опанувати всезростаючий потік різноманітних соціокультурних досягнень та відкриттів. З одного боку, така ситуація є свідченням різкого прискорення розвитку науки, техніки і технологій у найрізноманітніших сферах людської життєдіяльності. Проте, з іншого – не варто втрачати з поля зору ту обставину, що справжня освіта повинна бути підпорядкована значно ширшій меті. Якщо нові генерації професіоналів бажають усвідомлено зрозуміти особливості сучасного поступу та передбачати його майбутні модифікації, то їм слід розглядати цей поступ у контексті традицій, успадкованих від минулого. Це, своєю чергою, означає, що молоде покоління повинно добре знати справжню історію, розумітися на здобутках філософії, соціології, психології та інших, не менш важливих, соціально-гуманітарних дисциплін. Тому однобічна критика традиційної освіти, яка стала модним трендом у численних публікаціях, присвячених питанням вищої освіти [13, с. 326], є не тільки тенденційною, але й до певної міри шкідливою. Роль вищої освіти полягає ще й у тому, щоб навчити студентів належному розумінню міждисциплінарних зв’язків та узгодженості між фундаментальними і спеціалізованими знаннями, між світоглядними доктринами і соціально-політичними парадигмами, між досягненнями техніко-технологічного характеру і досвідом міжособистісного спілкування.

Коли молода людина розпочинає навчання у ВНЗ, то перед нею постає багато проблем. Одна з них – це соціальна адаптація у царині вельми складного дорослого, самостійного життя, в якому студентська юнь, з одного боку, прагне якнайшвидше досягнути максимальної незалежності, а з іншого – потребує якісно нового настановлення і проводу та достойних провідників. Гасло сучасної молодої особи можна висловити парадоксальною вимогою: “Залиште мене у спокої і не залишайте мене одного”. Варто пам’ятати, що незалежність – це не тільки солодка свобода, котра нерідко межує зі свавіллям, але й досить важкий тягар, зумовлений особистою відповідальністю за обрані життєві модули, цінності і принципи. Адже потрібно спиратися насамперед на власні

сили, опанувати фундаментальні та фахові знання, які становлять головну передумову успішної професійної діяльності в майбутньому.

Постійно зростаюча швидкоплинність життя все частіше вимагає прийняття відповідальних і сенсозначущих рішень “тут і негайно”. Може статися так, що від рішення, яке буде прийняте молодою людиною у певній проблемній ситуації, буде залежати все її подальше життя. Викладання соціально-гуманітарних дисциплін у поєднанні з виховною насиченістю їх змісту повинно сприяти становленню в нинішніх умовах не догматично запрограмованого світогляду, а особистісного самостійно визначеного креативного світобачення і світорозуміння. Такий креативний світогляд стає пластичною основою для вирішення творчих і водночас проблемних завдань, які щедро постачає сучасне життя та швидкі зміни у галузі науково-технічного прогресу. “Ніколи раніше чинник творчості в оновленні виробництва не був таким значущим як зараз. Щоб витримати конкуренцію, компанії потребують фахівців з високим творчим потенціалом... Окрім високої професійної підготовки, від них потрібна нова динаміка мислення”, яка, зокрема, покликана забезпечити “уміння працювати в колективі і керувати ним” [2, с. 9].

У зв'язку з такою нагальною потребою бізнесових структур у креативних особистостях привертають увагу новітні дослідження соціальних психологів щодо творчих здібностей людини й того, як ці здібності співвідносяться з уже традиційними тестуваннями, спрямованими на визначення IQ. Так, молоді люди з високим показником результатів такого тестування, тобто ті, котрі мають добру пам'ять і спроможні опанувати значними інформаційними базами даних, виявилися чи не найменш здібними до створення оригінальних творчих продуктів, а також до зреалізування творчого підходу в розв'язанні складних, нестандартних проблем, які виникають у процесі міжособистісного спілкування на виробництві чи у побуті. Натомість люди із середнім і трохи вищим за середній IQ наділені здатністю до творчого мислення і діяльності, набагато успішніше вирішують складні проблемні завдання і знаходять вихід з непростих, нештатних ситуацій [13, с. 327]. Наведені дані спонукають до роздумів стосовно критеріїв оцінки знань студентів, в основу яких і досі за визначальний покладено критерій кількості і точність інформації, що може відтворити студент на заліку чи іспиті. На цих засадах конструюються тести особливо з таких предметів, як історія, іноземні мови.

Під час викладання світоглядних дисциплін варто зробити акцент перш за все не на простому запам'ятовуванні і наступному відтворенні певного фактажу, традиційних постулатів, категоріальних формулювань тощо, а на розвитку здібностей студентів до творчого й неупередженого осмислення навчального матеріалу як теоретичного підґрунтя для вирішення конкретних проблемних завдань. Нехай студент на занятті буде приголомшеним, щиро зацікавленим чи навіть роздратованим і протестуючим, тільки б він не залишався байдужим на лекціях, семінарах чи практичних. Головною перешкодою на шляху становлення творчої особистості у процесі навчання у ВНЗ є глибока криза, яка протягом майже двох десятиліть не випускає зі своїх лещат вітчизняну вищу школу.

Констатація кризового стану вищої освіти України стала загальним місцем численних публікацій, у яких подаються результати соціологічних, філософських, психолого-педагогічних, політологічних студій у системі вищої освіти України [4; 6; 7; 14]. Одні автори нарікають на бюрократизацію і формалізацію впровадження європейських освітніх стандартів, інші – на брак належного фінансування, ще одні вважають головною перешкодою на шляху реформ недосконале законодавство, а дехто прямо висловлює думку, що перебудова вітчизняної вищої освіти на засадах Болонської декларації може взагалі спричинити знищення її національного варіанту. Так, харківський соціолог С.М. Вакуленко доходить висновку, що особливих стимулів, у тому числі матеріальних, “до реалізації вимог Болонської декларації, крім адміністративного тиску, в більшості ВНЗ немає” [4, с. 50]. Ректор Національного університету “Острозька академія” І. Пасічник зазначає: “Захопившись Болонською системою, ми й так уже втратили багато. Штучне її подальше перенесення в нашу систему освіти може призвести до руйнації останньої” [17, с. 6]. На думку дніпропетровських науковців М.Ф. Макарця та А.М. Малівського, Болонський процес загалом не виходить за межі усталеної парадигми освіти доби індустріального європейського суспільства, а його впровадження сприяє подальшому продукуванню “одновимірної людини”, функціонера з дещо модифікованими здібностями, сутність яких полягає у здатності до “перезавантаження” та “перепрограмування” у разі потреби адаптуватися до нових умов праці [14, с. 221]. Автори наголошують, що теоретичні засади пе-

дагогіки Болонського штибу ігнорують особисту самовизначеність, творчу самодіяльність й етичну самоцінність людської індивідуальності. Це знайшло своє відображення у “Галузевих стандартах вищої освіти України”, у яких чітко простежується “операціонально-технологічне” ставлення до соціально-гуманітарних дисциплін, підхід до них фактично з позицій теорії інформатики. Даний підхід до розробки цього стандарту науковці вважають яскравим прикладом кризи національної системи освіти [14, с. 222].

Ще одним показником кризи є, без сумніву, стан її фінансування. На шпальтах газети “День” перший проректор Національного гірничого університету (Дніпропетровськ) П. Пиллов пише про те, що “якість ВНЗівської освіти, як і науки, прямо залежить від фінансування. Про яку інтеграцію освіти з наукою може йтися, коли наша наука отримує копійки, а фінансування бракує навіть на зарплату” [17, с. 6]. Від себе додамо, що у 2009 році на вищу школу заплановано виділити 11,2 млрд. гривень бюджетних коштів, що в розрахунку на одного студента становить у середньому 480 доларів США на рік. Для порівняння наведемо витрати на навчання одного студента у провідних університетах США. Вони становлять на рік у середньому від 35 до 40 тис. доларів, а в другорядних ВНЗ – не менше 20 тис. доларів. Коментарі зайві. Зауважимо лише одне: за умов наявного фінансування досягнути бодай найнижчого рівня освіти європейського гатунку видається примарною мрією, а тим більше завершити не формально адміністративну, а реальну адаптацію вітчизняної вищої освіти до вимог і критеріїв Болонської системи, заплановану на 2010 рік, є очевидно нездійсненним завданням.

Якими можуть бути виходи з цієї, здавалось би, безвихідної ситуації? Їх є принаймні два: або різке збільшення фінансування вищої освіти, що в кризових умовах виглядає досить проблематичним, або ж швидке зменшення кількості студентів у ВНЗ, що, по-перше, неминуче породить нестачу спеціалістів на ринку праці (вже й тепер повсякчас лунають скарги на брак інженерно-технічних кадрів у різних галузях виробництва), а по-друге, зробить вищу освіту практично недоступною для більшості молодих громадян України.

У виступах міністра освіти І.Вакарчука та голови комітету з питань освіти і науки ВР України В.Полохала настирливо проводиться думка про потребу ліквідації сотень ВНЗ. За

аргумент для такої вимоги править посилення на те, що кількість ВНЗ в інших країнах є значно меншою, ніж в Україні, де їх нараховується понад 900. При цьому замовчується, що до названої кількості чиновники лукаво включили всі навчальні заклади 1–2 рівнів акредитації, тобто коледжі, училища, технікуми, ліцеї. Відомо також, що Канада має майже на 15 млн населення менше, ніж Україна. Проте там не скорочують кількості студентів і не закривають ВНЗ, а, навпаки, намагаються якомога більше залучити як своїх, так і іноземних студентів до навчання, про що переконливо засвідчує наступний промовистий приклад. Тільки в одному Монреалі іноземних студентів навчається більше, ніж в Україні в цілому. Монреаль посідає друге місце у світі після Бостону (США) за кількістю студентів на душу населення. Так, у франкомовному Монреальському університеті навчається 55 тис студентів та аспірантів, в англomовному Мак-Гілі здобувало вищу освіту в 2008/09 навч. році понад 30 тис осіб, а в нещодавно відкритому університеті Конкордія відповідно 36 тис. А ще є квебекський університет Монреалю UQAM, де також навчається 40 тис. студентів і аспірантів. І це не рахуючи філій французьких університетів, численних коледжів та інших навчальних установ.

Окрім цього, в окремих країн Європи (наприклад, у Швеції) сьогодні вже на часі впровадження загальної вищої освіти. Тому видається, що вирішувати проблему нестачі абітурієнтів потрібно не скороченням держзамовлення, а, насамперед, шляхом залучення до навчання в Україні значної кількості іноземних студентів. Для них привабливою стороною здобування освіти на наших теренах має бути більш низька плата за навчання порівняно із західними ВНЗ, що, до речі, масово приваблює на навчання до ВНЗ Канади громадян Великої Британії, США, Франції та інших країн західного світу. Це дозволить певною мірою поліпшити й фінансовий стан українських університетів та академій. Прикладом у цьому відношенні може служити діяльність МАУП із залучення тисяч іноземних студентів з 25 країн світу до навчання не тільки в Україні, а й за її кордонами, у 16 зарубіжних підрозділах Академії [15, с. 2].

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

1. Освітньо-наукова діяльність національної вищої школи у XXI столітті, щоб бути ефек-

тивною, має розв'язувати глобальні і локальні проблеми людства; з цією метою слід забезпечити щільний взаємозв'язок розвитку вищої освіти України із загальноцивілізаційними та культуротворчими процесами людства; зокрема, це потребує виведення фундаментальних, науково-теоретичних і прикладних досліджень на належний рівень, здатний забезпечити науково обґрунтовані відповіді на гострі виклики етнонаціонального сьогодення.

2. Для успішної реалізації вищезазначених завдань треба насамперед домогтися не формального, а дієвого, практичного поєднання освіти і науки, інтеграції навчання й науково-дослідної роботи, співпраці вчених-теоретиків з досвідченими практиками, управлінцями, менеджерами.

3. Потрібно забезпечити безперервний зв'язок навчання з практиками — науково-дослідною, педагогічною, виробничою; перетворити організоване навчання і систему практичної підготовки на цілісний, послідовний і безперервний процес задля отримання достатнього обсягу як теоретичних знань, так і практичного досвіду та вмінь відповідно до різних освітньо-кваліфікаційних рівнів; така інтеграція теоретичної і практичної підготовки дозволить майбутньому спеціалісту впевнено почуватися на вітчизняному та зарубіжних ринках праці.

4. Поєднуючи навчання з практикою, не слід забувати, що освіта повинна завжди випереджати практику і суспільний розвиток у цілому; тому одним з провідних завдань вітчизняної соціології освіти є не стільки інтегральне узагальнення фактичного стану сучасної освіти, скільки прогнозування на основі кваліфікованої аналітики провідних світових тенденцій та перспектив розвитку вищої школи у XXI столітті.

5. Одним із головних завдань реформування вищої освіти України є впровадження полікультурної освіти, покликаної забезпечити крос-культурну грамотність майбутніх спеціалістів; остання передбачає розуміння культури інших народів і толерантне ставлення до відмінностей у релігійних та ідеологічних поглядах, до різноманітних культурних традицій; все це має поєднуватися з напрацюванням умінь знаходити те, що є спільним і що може бути використано для єднання людей різних культур, розвитку в них навичок ефективно розв'язувати конфлікти, а також виховувати готовність вести продуктивний діалог з представниками інших культур та етносів. Тому введення полікультурного змісту до програм

гуманітарної складової вітчизняної вищої освіти буде сприяти належній підготовці студентської молоді до життєдіяльності в мультикультурному європейському просторі.

6. Системне поширення і вдосконалення багаторівневої освіти шляхом поєднання загальної, спеціальної середньої і вищої освіти (молодший спеціаліст – бакалавр – спеціаліст – магістр – доктор наук) повинне здійснюватися у поєднанні із впровадженням дистанційних форм освіти з використанням мультимедійних технологій (Інтернет, теленавчання, кейс-методів, ділові і рольові ігри тощо); дистанційна освіта дозволяє долучити до числа студентів багатьох людей з обмеженими можливостями.

7. Щоб зробити вітчизняну вищу освіту конкурентноздатною на європейському та інших закордонних ринках освіти, слід організувати (можливо, спільно з іноземними ВНЗ-партнерами) підготовку магістрів за програмами типу MBA з отриманням випускниками двох дипломів, домовитись із закордонними партнерами про стажування студентів у компаніях за обраним фахом; успішна реалізація цього напрямку вдосконалення вищої освіти потребує вивчення на молодших курсах іноземних мов з використанням інтенсивних методик. Вирішення цих завдань передбачає також диверсифікацію навчальних програм, головним критерієм якої є попит ринку на фахівців відповідного профілю. Прикладами вже розроблених і діючих програм у цьому плані можуть служити українсько-канадська програма СТРЛ “Торгова політика і комерційна дипломатія” (дистанційна форма навчання), або ж українсько-німецька сертифікована магістерська програма “Міжнародна економіка”, які активно використовуються для підготовки кваліфікованих фахівців у системі МАУП.

8. Орієнтація вищої освіти на компетенції, тобто на створення умов для розвитку кожним студентом (на основі здібностей і мотивів) власного діапазону особистих і професійних рис; така орієнтація стає дієвим запобіжником виникнення у процесі професійної реалізації соціально-психологічних станів, які визначаються як “професійна нудьга”.

9. Враховуючи ту обставину, що вітчизняна вища освіта перебуває у перманентній кризі, одним з проявів якої є прогресуюче скорочення кількості абітурієнтів, доцільно у стислі терміни створити благодатні умови для значного збільшення притоку іноземних студентів до вітчизняних ВНЗ.

1. Андрущенко В.П. Організоване суспільство. Проблема організацій та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу. – К.: ТОВ “Атлант ЮЕМСІ”, 2005. – 320 с.
2. Арапова І.П., Арапов С.М., Соляніченко М.О. Конкурентноздатність держави та сучасна освіта для дорослих // Вища освіта України. – Додаток 3, том I (8) – 2008. – Тематичний випуск “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – 528 с. – С. 6–10.
3. Вакарчук І. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи // Вища школа. – 2008. – №3. – С. 3–18. Див. також офіційний сайт Міністерства освіти і науки України <http://www.mon.gov.ua>
4. Вакуленко С.М. Реформування вищої освіти в Україні в контексті Болонського процесу: перші підсумки // Вища освіта України. – Додаток 3, том I (8) – 2008 р. – Тематичний випуск “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – 528 с. – С. 42–50.
5. Віват Академія! 20 років МАУП / Г.В. Щокін., В.Б. Захожай, М.Ф. Головатий [та ін.]; упоряд.: В.Д. Бондар, Т.М. Коліна; за заг. ред. Г.В. Щокіна, М.В. Головатого, В.Б. Захожая. – К.: ДП „Виддім „Персонал”, 2009. – 352 с.
6. Гадяцький В.І. Критичний погляд на пропозиції змін до Закону “Про вищу освіту”: Болонський процес чи сицилійський тупик? // Вища освіта України. – Додаток 3, том I (8) – 2008р. – Тематичний випуск “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – 528 с. – С. 56–62.
7. Глазунов С.В. Методологічні аспекти сучасного викладання та навчання у вищій школі // Вісник Дніпропетровського університету: Філософія. Соціологія. Політологія. – Вип.17. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – С. 411–418.
8. Захожай В. Впевнений поступ флагмана освіти // Персонал Плюс. – 2009. – №1. – 7 квітня.
9. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб. – К.: МАУП, 2000. – 312 с.
10. Корсак К.В. Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів / За ред. Г.В. Щокіна. – К.: МАУП-МКА, 1997. – 208 с.
11. Кремень В.Г. Вища освіта в Україні і Болонський процес: Навч. посіб. / За ред. В.Г. Кременя. Авторський колектив: М.Ф. Степко, Я.Я. Болубаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубінко, І.І. Бабин. – К.: Освіта, 2004. – 384 с.
12. Легенди і міфи Болонського процесу <http://www.osvita.org.ua/bologna/vprol/articles/26.html>
13. Мазур В.М. Креативність у дистанційній освіті / Креативність і творчість. – Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Серія “Соціологія. Психологія. Педагогіка”. – Тематичний випуск №1 / Відп. ред. І.П. Маноха. – К.: Гнозис, 2009. – С. 326–330.
14. Макарець М.Ф., Малівський А.М. Гуманістична інтенція філософії та “Болонський процес” // Вісник

Дніпропетровського університету: Філософія. Соціологія. Політологія. – Вип.17. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – С. 220–224.

15. Прокопенко С. МАУП: 20 років стабільного розвитку і визнання // Персонал Плюс. – 2009. – 25-31 березня.

16. Сова М.О. Активізація інноваційного потенціалу вищої школи за умов трансформаційних змін в освіті / Вища освіта України. – Додаток 3, том I (8) – 2008р. – Тематичний випуск „Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. – 528 с. – С. 439–446.

17. Яка нам потрібна освіта? // День. – 2009. – 11 червня.

18. <http://www.mon.gov.ua>. – Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.

АНОТАЦІЯ

Савельєв Віктор Петрович.

Вища освіта України перед викликами ХХІ століття: критичний вимір.

У статті з позицій соціології освіти аналізуються кризові явища у системі вищої освіти України та подаються пропозиції, які, на думку автора, можуть певною мірою сприяти подоланню цієї кризи.

Ключові слова: Болонський процес, вища освіта, вища школа, євроінтеграція, інновація, креативність, кросс-культурність, полікультурна освіта.

АННОТАЦІЯ

Савельєв Віктор Петрович.

Высшее образование Украины перед вызовами ХХІ столетия: критический обзор.

В статье с позиций социологии образования анализируются кризисные явления в системе высшего образования Украины и делается ряд предложений, которые, по мысли автора, могут в определенной степени способствовать преодолению этого кризиса.

Ключевые слова: Болонский процесс, высшее образование, высшая школа, евроинтеграция, инновация, креативность, кросс-культурность, поликультурное образование.

SUMMARIES

Savelyev Viktor.

Higher Education of Ukraine Facing the Challenges of the XXI century: Critical Dimension.

In the article from the point of sociology of education the crisis phenomena in the system of higher education of Ukraine are characterized and the proposals, which, from the author's point of view, can in some extent promote to overcome this crisis, are offered.

Надійшла до редакції 14.07.2009.